

Ewa Rogowska-Cybulska
Uniwersytet Gdański
rogoewa@wp.pl

Data przesłania tekstu do redakcji: 10.06.2014
Data przyjęcia tekstu do druku: 22.07.2014

Etymologie ludowe w roli kreatorów kaszubskiej tożsamości etnicznej – *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą* Floriana Ceynowy

ABSTRACT: Rogowska-Cybulska Ewa, *Etymologie ludowe w roli kreatorów kaszubskiej tożsamości etnicznej* – *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą Floriana Ceynowy* (Folk Etymologies in the Role of Creator of Kashubian Ethnic Identity – *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą* by Florian Ceynowa). „Poznańskie Studia Slawistyczne” 8. Poznań 2015. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, pp. 153–165. ISSN 2084-3011.

The article presents folk etymologies in the work of Florian Ceynowa (1817–1881), who is the creator of the written version of the Kashubian language, entitled *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą* (1850). *Rozmòwa...* is maintained in a form of dialogue which preaches the most important information about Kashubians. 30 folk etymologies written by Ceynowa, 3 of which are about the war and 27 about the Bible, serve – thanks to creating a positive picture of the 19th century Kashubia and Kashubians – the construction of Kashubian identity and prestige of the whole Kashubian community.

KEYWORDS: folk etymology; Kashubian language; Florian Ceynowa; *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą*; Kashubs

W świetle koncepcji izomorfizmu kultury i języka w planie funkcjonalnym i hierarchicznym, sformułowanej przez Nikitę I. Tołstoja, a także zgodnie z wyróżnionymi przez niego czterema paralelnymi układami typu język – kultura¹ (Tolstoj 1992: 16) podnoszeniu statusu etnolektu z dialektu na język literacki towarzyszy przekształcanie kultury typu ludowego (obsługiwanej przez gwary, dysponujące tylko dwoma stylami: użytkowym i artystycznym – Bartmiński 1977: 8) w kulturę typu oficjalnego, elitarnego (której językiem jest język standardowy, mający wiele odmian

---

¹ Są to następujące układy: 1) język literacki – kultura elitarna, 2) mowa potoczna – kultura masowa, 3) dialekty, gwary – kultura ludowa, 4) żargony – kultura tradycyjno-profesjonalna.

stylistycznych). Zabieg ten nie polega jednak na całkowitej zmianie treści kulturowych, prowadziłyby to bowiem do zerwania ciągłości danej kultury. Budowaniu poczucia łączności kultury współczesnej z dawną kulturą ludową sprzyja raczej reinterpretacja i przekształcanie tego, co ludowe, w wyznacznik etniczności. Niekiedy dążenie do kreowania tożsamości etnicznej wiąże się nawet z tworzeniem pewnych brakujących elementów kultury ludowej, które mogłyby odegrać rolę „znaków identyfikacyjnych, które pozwalają odróżniać swoich od obcych” (Szacka 2006: 51).

Efektem takiej właśnie kreacji są etymologie ludowe wprowadzone przez Floriana Stanisława Wenancjusza Ceynowę (1817–1881) na karty jego kaszubskojęzycznego utworu *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą napisónò przez s.p. Ksãdza Szmùka² z Pùcka a do drëkù pòdónò przez Sëna Wòjkòjca ze Sławòszëna*. Ceynowa, zwany „budzicielem Kaszubów” i „ojcem regionalizmu kaszubskiego”, był twórcą pisanej wersji kaszubszczyzny, w której uprawiał działalność literacką, naukową i publicystyczną, pisząc po kaszubsku przede wszystkim o folklorze, polityce, filozofii, etnografii, historii i medycynie; „pomnażał kaszubskie piśmiennictwo w tym języku, wzmacniając m.in. poczucie tożsamości i budując dumę szczepową” (Treder 2007: 12). Wydana w 1850 roku *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą* to jeden z pierwszych utworów literackich Ceynowy. Choć autor określił go jako „krotochvilne dzełko” (Treder 2007: 12), owa „krotochwilna” czy – powtarzając za Jerzym Sampem – ironiczno-groteskowa (Samp 1988: 10) forma kryje poważniejsze problemy. Utwór ma formę dialogu, który Jerzy Treder nazywa „podaniowo-katechizmowym” (Treder 2007: 21). Ceynowa wkłada w usta Kaszuby namawiającego Polaka, by ten został Kaszubą, podstawowe informacje o jego małej ojczyźnie. Składają się na nie różne wiadomości o charakterze etnograficznym (zwłaszcza w sensie, jaki nadawano temu przymiotnikowi w XIX w.):

Rozmowa przedstawia – ustami Kaszuby, oczywiście, po kaszubsku (z idiomatyką i przysłowiami) – literacką wypowiedź w takich zakresach, jak nazwa *Kaszubi* i ich

---

²Pierwsze wydanie *Rozmòwë Pòlòcha z Kaszëbą* ukazało się pod kryptonimem ks. Szmuka z Pucka, autorstwo Ceynowy nie ulega jednak wątpliwości (Treder 2007: 15–18). Dzięki tej mistyfikacji autor pozorował powstanie utworu w końcu XVIII wieku, czym wydłużał o pół wieku historię piśmiennictwa kaszubskiego. Ceynowa, podpisując swe utwory, często stosował kryptonimy, m.in.: *C.F.*, *Kaszuba*, *Ein Slawe*, *Wòjkasën ze Sławòszëna*, *Sin Wòjkòjca ze Sławòszëna*, *stòreho Kovòla sin ze Sławòszëna* i *Gburzczón* (Treder 2006: 35).

grupy, położenie i granice Kaszub, stare dokumenty, Biblia i piśmiennictwo, dzieje Kaszub (tu ich obraz jako staro- i nowotestamentowej Palestyny) czy Ziemi Obiecanej, Izraela i raju (...), a zatem też nazwy (z ich genezą) miejscowości, puszczy i błot, rzek, jezior i mórz owej krainy (...), status mowy (języka) Kaszubów na tle innych słowiańskich i indoeuropejskich, a nawet semickich (...), jej oryginalność i możliwość nauczania się, (...) biblijny rodowód (stworzenia) Kaszuby (...), podział i współzycie Kaszubów oraz Polaków (...) (Treder 2007: 24).

Ważną rolę w przybliżaniu Polakowi i – za jego pośrednictwem – czytelnikowi *Rozmówc...* wiedzy o Kaszubach (krainie) i Kaszubach (jej mieszkańcach) oraz w budowaniu prestiżu kultury kaszubskiej (Zieniukowa 2003) odgrywają wykreowane przez Ceynowę etymologie ludowe, dotyczące przytaczanych w różnych fragmentach tego utworu kaszubskich nazw miast i wsi, krain, rzek, gór, błot, etnonimów i antroponimów.

Etymologia ludowa, nazywana też etymologią asocjacyjną, fantazyjną, folklorystyczną, naiwną, nienaukową, potoczną i synchroniczną, a także reinterpretacją etymologiczną i pseudoetymologią (Malinowski 1885; 1888; 1891; Cienkowski 1972; Michow 2008; Zierhofferowa, Zierhoffer 2012; 2013), „polega na dążeniu do zrozumienia i czasem przekształcania wyrazów niezrozumiałych przez łączenie ich z wyrazami znanymi i zrozumiałymi” (Cienkowski 1992: 141). Dla uwypuklenia różnicy w stosunku do etymologii naukowej, zwanej też historyczną, bywa definiowana jako „błędne, sprzeczne z dokumentacją językoznawczą wyjaśnienie pochodzenia określonego wyrazu (...)” (Kostkiewiczowa 1988: 132). Największym zainteresowaniem ludowych reinterpretatorów cieszą się nazwy własne, zwłaszcza nazwy miejscowości, co Bogdan Walczak tłumaczy następująco:

nazwy własne, pozbawione znaczenia takiego, jakie przysługuje wyrazom pospolitym (pierwotne znaczenie, żywe jeszcze w momencie powstania nazwy, szybko się zacierają i nazwa nie znaczy tak, jak wyraz pospolity, lecz jedynie oznacza, „nazywa” miejsce czy osobę), zawsze w szczególny sposób intrygowały użytkowników języka (którzy usiłowali się tego pierwotnego, zatartego znaczenia dokopać) (Walczak 1999: 194).

Jan Miodek uważa tworzenie etymologii ludowych nazw miejscowości za „zasługujące na podziw ludzkie dążenie do prawdy” (Miodek 2002). Henryk Duda i Mariusz Koper podkreślają, że „chęć interpretacji onimów wynikała zarówno z własnej ciekawości, jak też z obowiązku przekazu tradycji następnym pokoleniom” (Duda, Koper 2009: 82). Zdaniem Elżbiety

Michow, znajomość etymologii ludowych nazw miejscowych „łączy się z pojęciem małej ojczyzny, z uczestnictwem w świecie tradycji i zwyczajów lokalnej wspólnoty” (Michow 2008: 10).

Termin etymologia ludowa „tłumaczy się częstością i wielką skalą tego zjawiska wśród mas ludowych” (Kania, Tokarski 1984: 154) i ten właśnie fakt Florian Ceynowa wykorzystał w *Rozmówie Pòlôcha z Kaszëbą*, inkrustując wybrane fragmenty tego dzieła etymologiami ludowymi kaszubskich toponimów i antroponimów. Do etymologii ludowych Ceynowy odnosi się szczególnie konstatacja J. Tredera, że „forma wypowiedzi pozwala mu łączyć dawny folklor z tworzonym przez siebie nowym, asymilującym już elementy kultury chrześcijańskiej” (Treder 2007: 23–24). Wzorując się na etymologiach naiwnych znanych z kultury ludowej, autor *Rozmówë...* posłużył się tą formą do wykreowania określonego, „lepszego” obrazu Kaszub i Kaszubów, bez zrywania z ludowymi korzeniami kulturowymi.

Ceynowa w *Rozmówie Pòlôcha z Kaszëbą* na dwa sposoby buduje prestiż kultury kaszubskiej za pomocą autorskich etymologii ludowych. Pierwszy z nich można zaobserwować tylko w trzech etymologiach przytoczonych na początku tego utworu, a polega on na bezpośrednim odwoływaniu się w podstawach nominacyjnych reetymologizowanych onimów do pojęcia sławy wojennej. Naśladuje tu Ceynowa upodobanie autentycznych ludowych etymologów do wywodzenia toponimów od wyrazów należących do leksyki wojennej, wynikające zapewne z zawężania w potocznym obrazie świata historii do historii politycznej, a tej – do dziejów wojen. Podobnie jak ludowym reinterpreterom tematyka wojenna pozwala mu wprowadzać do opowieści etymologicznych motyw waleczności, heroizmu i patriotyzmu przodków, co nobilituje również ich współczesnych potomków (Rogowska-Cybulska 2013: 88).

Reinterpretacji z wykorzystaniem wyrazów należących do pola semantycznego wojny dokonuje Ceynowa w stosunku do onimów szczególnie ważnych dla tożsamości kaszubskiej (Rzetelska-Feleszko 2003: 50), również jego własnej. Budowaniu i utrwaleniu samoidentyfikacji wspólnoty służy przede wszystkim etymologia ludowa nazwy kaszubskiej grupy etnicznej. Wywodzi ją Ceynowa – poprzez postać *Każebi* – od zwrotu *kôže bic*, nadając jej wykładnię onomastyczną ‘lud, który, gdy mu się *kôže bic* wrogów, *wszëtczëch ùbije*’: „Fejn Kaszëbi, chtërny przez swòje mästwò,

co je napisóné w ksädze *Chronikòrum kaszëbsczé*, tomie II, zeszece 30. na stronie 179, a to w te słowa: Nama jich kôze bic, a wszëtczëch ùbijemë – wieczny sobie zaszczët ù całégò swiata zrobilë. Stąd pòwstało miono nasze Każebi czëlë Kaszëbi” (Ceynowa 2007: 126–127).

Drugim toponimem, którego genezę Ceynowa tłumaczy słowem związanym z wojną, jest *Sławoszëno*, nazwa jego rodzinnej miejscowości. Swą prywatną mitologię, podniesioną tu do rangi ogólnokaszubskiej, opiera autor *Rozmòwë...* na położeniu Sławoszyna w pobliżu pola bitwy pod Świeciem, na którym w 1462 roku wojska polskie pokonały Krzyżaków, oraz na nadaniu z tego powodu nazwie tej miejscowości wykładni semantycznej ‘miejsce, które *mò pò wieczné czasë naszã sławã głosëc ë sławã slënac*’: „ë wies, niedalek bójowiszcza leżacò, Sławòszëno, mò pò wieczné czasë naszã sławã głosëc ë sławã slënac” (Ceynowa 2007: 127).

Trzeci onim należący do tej grupy to antroponim *Swiatopòlk*, odnoszący się do Świętopelka Wielkiego, wybitnego księcia Pomorza Gdańskiego, któremu Ceynowa poświęcił jedną ze swoich *Trzech rosprav*, pt. *Xąże Svjëtópòlk* (1850). Imię to zyskało w *Rozmòwie...* wykładnię semantyczną ‘książę kaszubski, który wojował, *jakbë cali swiat chcòł pòłknac*’: „a nasz Książã Swiatopòlk, co pòtemù tak wójowòł, jakbë cali swiat chcòł pòłknać, za to nama nadòł różné diplomë, chtërne jesz pò dzysdzén leżã na rôtëszu pùcczim jakò w stołecznym miesce zemi kaszëbszi” (Ceynowa 2007: 127).

Pozostałe dwadzieścia siedem etymologii ludowych Florian Ceynowy stanowi element zastosowanej w *Rozmòwie...* stylizacji biblijnej³, ukazującej „starożytność krainy i zarazem jej głęboką chrześcijańskość jako miejsce zamieszkania ludu wybranego” (Treder 2007: 32). Już na drugie pytanie Polaka: „Co to są te Kaszuby?”, Kaszuba odpowiada: „je to krój òd Bòga z dówna òbiecòny, krój swiãti, w chtërnym mlékò ë miód plënie, a lëdze, co w tim kraju mieszkają, nazëwają sã lëdzama wëbrónyma, pòchòdzącyma òd Jizraela dównégò” (Ceynowa 2007: 126).

Figura Kaszub jako starożytnej Palestyny przewija się przez cały utwór, służąc do opisu granic tej krainy, jej geografii i sytuacji społeczno-politycznej. Ceynowa kształtuje analogie między Kaszubami a Ziemią

³O motywie Pomorza jako ziemi obiecanej w literaturze i tradycji pomorsko-kaszubskiej cf. Borzyszkowski 2003.

Świątą, ukazując między innymi podobieństwa realiów kaszubskich i palestyńskich:

P. A Pieter, apostoł, skąd był rodem?

K. Ód mórza, z Krëszwicë, chtërna to wies rëbackô jesz pò dzysdzén sã tim chòłpi.

P. A Paweł skąd?

K. Z Bólszewa, bò tam bëła tej bóznica żëdowskô, a òn bëł jich nôwëższym szkólnym (Ceynowa 2007:133).

Przede wszystkim jednak autor *Rozmówë...* tworzy w tym celu etymologie ludowe kaszubskich nazw miejscowości, krain, rzek, błot i gór⁴.

J. Treder charakteryzuje je następująco:

Traktuje tu owe objaśnienia żartobliwie, dopasowując je do fabuły czy wręcz czerpiąc z nich pomysły do jej rozwijania. Przypomina to teksty folklorystyczne o tematyce etiologicznej, które wiarygodnym jednocześnie czynią sam zabieg biblijnego ujęcia Kaszub: dzieje ich giną w mrokach, dziś ów naród wybrany jest w niewoli (pruskiej), Kaszubi są głęboko religijni, wiodą spokojne życie wiejskie i zdrowe moralnie, w jakimś stopniu jakby pierwotne? Na biblijne ujęcie Kaszub bezpośredni wpływ mogła mieć Kalwaria w Wejherowie, a może także nazwy ze źródeł w rodzaju wymienionej *Bożejstopki* (1281) (Treder 2007: 26).

W ramach stylizacji Kaszub na Ziemię Świętą stosuje Ceynowa dwa rodzaje etymologii ludowej, reinterpreterując etymologizowane onimy jako pochodzące od nazw własnych oraz od wyrazów pospolitych. Z klasyfikacją tą krzyżuje się podział efektów reinterpreterowania kaszubskich toponimów – ze względu na typy strukturalne nazw miejscowych wyróżniane w świetle etymologii naukowej (Rospond 1957) – na nazwy prymarne i nazwy sekundarne.

Do toponimów pochodzących w świetle autorskiej etymologii ludowej Floriana Ceynowy od nazw własnych należą nazwy kaszubskie wprowadzane przez niego od podobnie brzmiących nazw funkcjonujących w Biblii i w ogóle w historii starożytnej. Powoływanie na wtórną podstawę onomazjologiczną reetymologizowanych onimów kaszubskich nazw biblijnych i innych antycznych jest możliwe dzięki bagatelizowaniu – co charakterystyczne także dla autentycznych ludowych reinterpretacji – różnic fonetycznych między zestawianymi ze sobą nazwami.

---

⁴O nazwach biblijnych w topografii Kaszub cf. Treder 1981.

Jako nazwy prymarne Ceynowa wywodzi w *Rozmówie...* następujące nazwy kaszubskie od następujących nazw biblijnych lub innych starożytnych:

- nazwę miasta *Bëtowò* (w wersji nieznormalizowanej *Betovo*) od hebrajskiego miasta *Betlejem* (*Battlehem*) (wspólne głoski to *B, e, t/tt*):

P. A słuchajże, mój kochany, gdzie się też Chrystus urodził? Wszakże prawda, że w *Battlehem*.

K. Prôwda, Panie, w *Battlehem* hebrajszczim, a kaszëbszczim *Bëtowie*. Bò *Battlehem* nazëwò sã pò naszëmù, jak më wiérnie przekłòdómë, *Bëtowò*; a tam òn sã ùrodzył (Ceynowa 2007: 132–133);

- nazwę miasta *Gduńsk* (*Gdqńsk*) od nazwy starożytnego miasta *Gaza* (wspólne głoski to *G, a/q, z/s*): „Grańce kaszëbszczë jidã, pòczãwszë òd *Gduńska*, starożëtnégò *Gaza*, *Górã Libańską*” (Ceynowa 2007: 127);
- nazwę kaszubskiej wsi *Gniëzdzewò* (*Gnjezdzevo*) od nazwy biblijnego jeziora *Genezaret* (wspólne głoski to *G, nj/n, e, z/ż*): „Blëżë mòrza je *Genezaret*, co pò naszëmù sã nazëwò *Gniëzdzewò*. Kò jednak mùsòł *Genezaret* bec blëżë mòrza, bò mómë w piśmie, że *Christus* chòdzył przë *Mòrzu Genezarecczim*. Dlòtegò Wpòn jesz pò dzysdzëń niedalek naszégò *Gniëzdzewa* widzysz mòrze, zazwëczòj *Mòlim zwónë*” (Ceynowa 2007: 134);
- nazwę kaszubskiej wsi *Kòrtoszëno* (*Kortoszeno*) od nazwy starożytnego miasta-państwa *Kartagina* (wspólne głoski to *K, r, t, n*):

P. A *Kartagina*, gdzie też jest?

P. *Kartagina* nazëwò sã pò naszëmù *Kòpenhòga*, miasto jesz pò dzysdzëń wiòldzi handel prowadzacé. Niechtërny mieszkãncë *Kòrtoszëna* ùwòzãjã *Kòrtoszëno* za *Kartaginã*, co leżi niedalek *Żarnówca*, blëżë *Gór Karlëkowszczëch* (Ceynowa 2007: 135);

- nazwę kaszubskich błot *Karwia* (*Karvja*) od łacińskiej nazwy *Charawia* (*Charavia*) (wspólne głoski to *K/Ch, a, r, vi/j, a*):

P. Mój kòchany *Kaszubò*, powiedz mi też, gdzie na waszej ziemi sã owe pùszcze, przez ktòre *Izraelici* przechodzili i w których się 40 lat bawili?

K. Tak, mój panie, mój przòdkówie bëlë na pùszczy, chtërnò sã nazëwò *Charawia* pò łacënie, a teròz jã *Kaszëbi* zowiã w ròznëch miészcach ròżnie, ale głównã czãsc jednãk përzinkã z łacyńska *Karwiã*, czëlë *Karwiańszczim Błotã* (Ceynowa 2007: 130);

- nazwę krzyżackiego miasta *Marienburg* ‘*Malbork*’ od nazwy izraelskiego miasta *Samaria* (*Samarija*) (wspólne głoski to *M/m, a, r, i/j*):

- „Grańce kaszëbszczë jidą, pòcząwszë òd Gduńska (...) przë Samarii, to je Marienburgù dzysészim, czëlë zemi malbòrszczi do Gduńska” (Ceynowa 2007: 128);
- nazwę obecnej dzielnicy Wejherowa *Nańc* ‘Nanice’ (*Nanc*) od biblijnego miasta *Najim* (*Naim*) (wspólne głoski to *N, a*): „Pón nierôz z ewanielëji czuł, że ùmarłëgò nieslë z Najim, chtërnëgò Christus wskrzesył: a to miasteczko je, terôz chòcle wsą, ù nas ë nazëwô są pò naszëmù Nańc” (Ceynowa 2007: 134);
  - nazwę (*zemia*) *prëskò* – od nazwy prowincji *Persjò* (wspólne głoski to *P, r, ë/e, s*): „tu nad tą wòdą bëła Frigiò, prowincjò Persji, czëlë zemi prësczi” (Ceynowa 2007: 130);
  - nazwę kaszubskiego miasta *Rëmiò* (*Remjo*) od łacińskiej nazwy *Roma*⁵ ‘Rzym’ (wspólne głoski to *R, mi/m*):

P. A Rzym jest daleko od was?

K. Ale dosc dalek, bò Rzim nazëwô sã pò naszëmù Piotrowò, czëlë Piotrogarda (Petersburg) pò Piotrze; abò, jak niejedny z Rëmi chcą, Rëmiò, co lezi niedalek òd traktu ze Gduńska do Jerozolëmë (Ceynowa 2007: 135);

- nazwę kaszubskiej wsi *Swòrzewò* (*Svorzewo*) od nazwy izraelskiego miasta *Samaria* (*Samarija*) (wspólne głoski to *S, rz/r*): „W nen sòm spòsòb mësłżå swòrzewianie, że dôwnò Samariò je Swòrzewò” (Ceynowa 2007: 135);
- nazwę kaszubskiego miasta *Wejerowò* (*Vejheropolis, Vejherowo*) od nazwy miasta *Jerozolëma* (*Jerozolema*) (wspólne głoski to *j/J, e, r, o, o, l*):

Wiész téz Wpón dobrze, że w nowi Jerozëlëmie je Christus ùmãczony. Ta Jerozëlëma je ù nas, w naszëch Kaszëbach, ë nazëwò sã terôz Wejheropolis, Wejerowò abò Nowé Miasto. Jeszlë są WPón chcész ó pròwdze przekónac, to tej le tam jidzë. A ùdrzisz nã słòwną brómã, ògród Jecemańszczi, czëlë ògrójc, rzékã Cedrón, dóm Annasza ë Kajfasza, nã smrodlëwą piwnicã, Pilòta ë Heroda pałace, nen słòwny rôtësz, takzë drogã, chtërną Christus z krziza szedł na Górã Kalwarijską, dze jegò ùkruzizowelë, ë grób, w chtëren jegò zložëlë (Ceynowa 2007: 134–135).

Wśród kaszubskich onimów wywodzonych przez Ceynowę od nazw własnych biblijnych lub innych antycznych wyjątkowy charakter ma

⁵ „Skojarzenie z *Roma* ‘Rzym’ i dalej ze stolicą Piotrową – dla wtórnych zapisów *Romma* (*Kronika oliwska*), *Roml(i)a* (1584)” (Treder 2007: 135).

oronim *Górë Kòlibsczé*, stanowi on bowiem jedyną w tej grupie nazwę sekundarną. Zdaniem autora *Rozmòwë...*, człon przymiotnikowy *Kòlibsczé* został rzekomo utworzony przyrostkiem *kò-* od przymiotnika *Libańszci*, wchodzącego w skład oronimu *Góra Libańskò*: „Grańce kaszëbsczë jidą (...) Górą Libańską, a pò naszémù Górama Kòlibsczima, bò me baro rôd kò dodajemë” (Ceynowa 2007: 127).

Kaszubskie toponimy, które ze względu na podstawę onomazjologiczną dobraną przez Ceynowę pochodzą od apelatywów związanych z historią biblijną, należą głównie do nazw sekundarnych. Autor *Rozmòwë...* wykreował dla nich następujące wykładnie onomastyczne:

- dla nazwy *Celbòwò* – „miejsowość, w której mieściło się *clo* ewangelisty Mateusza”: „A pò niechtërnym czasie, jak ju [miasto Pùck] bëło znacznym miastã, bëła w nim akcyza, czëlë clo, przë chtërnym sedzòł Mateusz, ewanielista, człowiek dosc pismienny, co jegò sobie Chrustus za ucznia przëbròł, jak mómë w naszym stòrim òpisaniu. A że to clo, czëlë col sã głównie przë brómie kù pòłniowi òdbierało, dosta stąd jedna wies, blëze leżąc miono Celbòwò” (Ceynowa 2007: 133);
- dla nazwy *Chiloniò* – „miejsce, gdzie naród wybrany *chilil* sã już w wëdròwce przez pustynię ze zmęczenia”: „W Grabòwkù narznãlë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] sobie grabòwëch czijów ë palëc, ale mimò tegò w Chiloni ju wiele z nich sã le tak chilëłò” (Ceynowa 2007: 131);
- dla nazwy *Cechòcëno* – „Jerichò, czyli miejsce, w którym naród wybrany bardzo *sã cesziP*”: „na òstatkù trafilë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] do Jerichò, pò naszémù Cechòcëna, a to dlòtegò je tak przezwelë, bò tu sã baro ceszëlë” (Ceynowa 2007: 132);
- dla nazwy *Cësowa* – „miejsce, w którym członkowie narodu wybranego w drodze przez pustynię musieli ze zmęczenia jeden drugiego *cësnąc*, czyli pchać”: „W Grabòwkù narznãlë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] sobie grabòwëch czijów ë palëc, (...) a przë Cësowi mùszòł jeden drëdzegò dali cësnąc” (Ceynowa 2007: 131);
- dla nazwy *Grabòwk* – „miejsce, w którym przedstawiciele narodu wybranego w wëdròwce przez pustynię naciëli sobie *grabòwëch* kijów”: „W Grabòwkù narznãlë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] sobie grabòwëch czijów ë palëc” (Ceynowa 2007: 131);

- dla nazwy *Kāpino* – „*loco campestri*, czyli miejsce na równinie”:
 Je ù nas niedalek Jerozolëmë, czëlë Nowégò Miasta no miesce, ò chtërnym mómë: „Stetiz Jezus in loco campestri”. To miesce nazëwò sã teròz Kāpino; ë jesz dzysdzëń kòzdi przechòdzący tam wstąpi, abò dlò ùgaszeniò pragniącczi, abò na noclëg, abò téz na jakã rozriwkã. Na tim mòlu ë Jezus, jak szedł do Jerozolëmë ze Sławoszëna przez Bòżastopkã, chtërnã miedzë Mechòwã a Piòsznicã w kamieniu weczësnionã widzimë, stanął (Ceynowa 2007: 135–136);
- dla nazwy *Kòlibczi* – „miejsce, gdzie naród wybrany w wëdròwce przez pustynię *kòlibòl sã* ze zmęczenia”: „ale w Kòlibkach bëlë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] ju tak zmãczony, że sã le kòlibelë” (Ceynowa 2007: 131);
- dla nazwy *Krzyżacë* – „Filistyni, bo byli *krzyżã* dla Kaszubów”: „Grańce kaszëbsczë jidã, pòczãwszë òd Gduńska, (...) nad grańcã filistińskã, czëlë krzëżackã, bò ten naród bëł krzyżã dlò Kaszëbów” (Ceynowa 2007: 128);
- dla nazwy *Plutnica* – „Jordan, czyli rzeka, w ktòrej naród wybrany *òstòl òd grzëchów òplòkany*”: „Do Mòlëgò Mòrza wpòdò rzëka Jordan, co sã pò naszëmù Plutnicã zowie; a to dlòtegò, że tu lud pògańszci ë żëdowszci òstòl òd grzëchów òplòkany” (Ceynowa 2007: 131);
- dla nazwy *Pùck* – „miejsce, w ktòrym Chrystus powiedział do Piotra: *Pùc za mnã*”: „Cze Piotr łowił rebë na mòrzu, tej przëszedł Christus ë rzekł do niego: «Piotrze, pùc za mnã», ë to do trzëcy rizë pòwtòrzòł; a stąd to miasto dostało miono Pùck, chtërnégò przedtim ni miało” (Ceynowa 2007: 133);
- dla nazwy *Reda* – „miejsce, w ktòrym przedstawiciele narodu wybranego nie zbudowali mostu przez rzekę, ale *redelë*, czyli brodzili”: „Ùceszony nie delë òni sobie czasu, abë przez rzekã kù Jerozolëmie mòst wëstawiłë, le redelë, skąd rzëka ë wies Reda wòje miono wzãlë” (Ceynowa 2007: 132);
- dla nazwy *Sopot (Copot)* – „miejsce, w ktòrym naród wybrany musiał sã ze zmęczenia *copnãc*, czyli cofnãc, na posilek”: „ale w Kòlibkach bëlë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] ju tak zmãczony, że (...) mùszëlë sã na pòsyłk do Sopòtu copnãc” (Ceynowa 2007: 131);
- dla nazwy *Smiechòwò* – „miejsce *smiëchù* narodu wybranego”: „A że coraz barzi miesce płaczu smiëch zajmòwòł, pòkazëje wies Smiëchowa” (Ceynowa 2007: 132).

Wśród nazw objaśnianych przez Ceynowę jako „biblijne” odapelatywne są również trzy nazwy prymarne:

- *Mòstë*, o wykładni semantycznej „miejsce, w którym pasterze zbudowali narodowi wybranemu most”: „Pòtemù przëszlë òni do błota Zamòstnëgò, dze sã miele dròbkã lepi, bò tu natrafilë wiele pasturzi, co dobëtk paslë ë nimògacë naszym przòdkóm stawic òporã, jich dobrze pòczestowelë ë jima mòst przez rzekã zbudowele, abë sã tëch nieproszonëch gòscy jak nòrëchli ze swi wédë pòzbëc. Stąd pòzwã Mòstë ë to całë błoto swòje miono” (Ceynowa 2007: 131–132);
- *Òliwa*, o wykładni semantycznej „miejsce, w którym naród wybrany miał jeszcze w wędrówce przez pustynię oliwę”: „tak w Òliwie pòsòdelë òni [tj. lud pògańszci ë żëdowszci] jész òliwã” (Ceynowa 2007: 131);
- *Zdrada*, o wykładni semantycznej „miejsce, w którym wysłannicy Mojżesza zdradzili go”: „Cze Mòjżesz wëslòł òràdowników, co bë sã wëwiadowelë ò zemi òbiecòny, tej jich zdradzëlë. Na tã pamiãtkã ùdrzisz Wpòn pòrã kòt, przë ti pùszci wëstawionëch, co sã nazëwają Zdradã” (Ceynowa 2007: 132).

Funkcję biblijnych etymologii ludowych Ceynowy J. Treder charakteryzuje na szerszym tle biblijnej stylizacji Kaszub następująco: „starożytność i osobliwość mowy, nazewnictwo o długim rodowodzie, ujęcie Kaszub jako biblijnej Palestyny i miejsce ukrzyżowania Jezusa (Kalwaria Wejherowska) itp. – wszystko to służy zarazem podniesieniu wartości Kaszub i Kaszubów, co niewątpliwie jest zamierzoną odpowiedziã na ich deprecjonujący wizerunek w relacjach Polaków z połowy XIX w.” (Treder 2007: 31). Adela Kuik-Kalinowska podkreśla, że Ceynowa wyprowadza z Biblii „splendor i znaczenie dla własnych celów”, uważa nawet, że zabieg ten „ma na celu nadanie szczególnej, niemal sakralnej wartości przywoływanym kwestiom kaszubskim” (Kuik-Kalinowska 2009: 95).

Dzięki kreowaniu korzystnego obrazu dziewiętnastowiecznych Kaszub i Kaszubów zarówno biblijne, jak i wojenne etymologie ludowe Ceynowy, tworzące w *Rozmòwie...* trzydziestoelementowã kolekcję minitekstów o atrakcyjnej formie wyrosłëj z kultury ludowej, służą budowaniu kaszubskiej tożsamości etnicznej oraz prestiżu społeczności kaszubskiej. Ważną rolę odgrywa przy tym sugerowanie starożytności etymologizowanych

nazw oraz dawności tekstu, który te etymologie zawiera. Po ponad 160 latach od swego powstania etymologie ludowe Ceynowy funkcjonują jako jeden z nośników kaszubskiej pamięci zbiorowej.

Literatura

- Bartmiński J., 1977, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*, Lublin.
- Borzyszkowski J., 2003, *Pomorze – ziemia obiecana w literaturze i tradycji kaszubsko-pomorskiej*, w: *Obrazy ziemi słupskiej. Społeczeństwo – administracja – kultura. Materiały z VII Konferencji Kaszubsko-Pomorskiej, Słupsk 5–6 grudnia 2002*, red. A. Czarnik, Słupsk, s. 161–177.
- Ceynowa F.S., 2007, *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą napisónò przez s.p. Ksädza Szmùka z Pùcka a do drëkù pòdónò przez Sëna Wòjkòjca ze Sławòszëna. Rokù Pańszczégò 1850. Drëdzé wëdanié, z Krajòbrazã Zemi Kaszëbszczé W Swiecu nad Wisłã ù czarnokszãznika J. Hauffégò 1865*, w: F.S. Ceynowa, *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą. Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã*, oprac., wstëp i przypisy J. Treder, Gdańsk, s. 125–140.
- Cienkowski W., 1972, *Teoria etymologii ludowej*, Warszawa.
- Cienkowski W., 1992, *Tajemnice imion własnych*, Warszawa.
- Duda H., Koper M., 2009, *Co znaczą nazwy miejscowe? Etymologie i pseudoetymologie w „gawędach kresowych” Katarzyny Węglickiej*, w: *Świat ukryty w słowach, czyli o znaczeniu gramatycznym, leksykalnym i etymologicznym*, red. I. Generowicz, E. Kaczmarska, I.M. Doliński, Warszawa, s. 81–90.
- Kania S., Tokarski J., 1984, *Zarys leksykologii i leksykografii polskiej*, Warszawa.
- Kostkiewiczowa T. [tk], 1988, *Etymologia ludowa*, w: *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 132.
- Kuik-Kalinowska A., 2009, *Gorzki dialog, cierpki humor i problemy filozoficzne. O „Rozmòwie Pòlòcha s Kaszëbą” i „Rozmòwie Kaszëbë z Pòlòchem” Floriana Ceynowy*, w: A. Kuik-Kalinowska, D. Kalinowski, *Od Smëtka do Stołema. Wokòł literatury Kaszub*, Gdańsk–Słupsk, s. 89–109.
- Malinowski L., 1885, *Studia nad etymologią ludową*, „Prace Filologiczne” cz. 1, s. 134–158, 269–317.
- Malinowski L., 1888, *Studia nad etymologią ludową*, „Prace Filologiczne” cz. 2, s. 240–262, 452–456.
- Malinowski L., 1891, *Studia nad etymologią ludową*, „Prace Filologiczne” cz. 3, s. 741–786.
- Michow E., 2008, *Legenda Kielc zamknięta w nazwie. Studium etymologiczne i kulturowe*, Kielce.
- Miodek J., 2002, *Legenda i prawda o Kobylinie, Jutrosinie oraz Dubinie*, „Forum Kobylańskie” nr 1 (30), <<http://spkobylin.w.interia.pl/nazwa.htm>>, 21.05.2014.

- Rogowska-Cybulska E., 2013, *O motywach historycznych wpisanych w etymologie ludowe pomorskich choronimów i toponimów*, w: *Językowy, literacki i kulturowy obraz Pomorza*, red. M. Klinkosz, Z. Lica, Gdańsk, s. 85–97.
- Rospond S., 1957, *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*, Wrocław.
- Rzetelska-Feleszko E., 2003, *Rola nazw własnych dla samoidentyfikacji mniejszości narodowych i etnicznych (na przykładzie Kaszub i Łużyc)*, w: *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, Warszawa, s. 49–59.
- Samp J., 1988, *Jak Polak z Polakiem?*, „Pomerania” nr 10, s. 9–11.
- Szacka B., 2006, *Czas przeszły – pamięć – mit*, Warszawa.
- Tołstoj N.I., 1992, *Język a kultura (niektóre zagadnienia słowiańskiej etnolingwistyki)*, w: *Etnolingwistyka 5*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 15–25.
- Treder J., 1981, *Nazwy importowane w toponimii Kaszub*, „Onomastica” nr 26, s. 61–81.
- Treder J., 2006, *Ceynowa Florian Stanisław Wenancjusz*, w: *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, Gdańsk, s. 35–41.
- Treder J., 2007, *Wstęp*, w: F.S. Ceynowa, *Rozmowa Pòlòcha z Kaszëbą. Rozmowa Kaszëbë z Pòlòchã*, oprac., wstęp i przypisy J. Treder, Gdańsk, s. 7–75.
- Walczak B., 1999, *Zarys dziejów języka polskiego*, Wrocław.
- Zieniukowa J., 2003, *Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łużycczyzny i kaszubszczyzny*, w: *Języki mniejszości i języki regionalne*, red. E. Wrocławska, J. Zieniukowa, Warszawa, s. 79–100.
- Zierhofferowa Z., Zierhoffer K., 2012, *Etymologie ludowe, ich funkcja i struktura*, „Onomastica” nr 56, s. 15–23.
- Zierhofferowa Z., Zierhoffer K., 2013, *Etymologie ludowe toponimów – historycznie i współcześnie*, w: *Trwanie w języku... Pamięci Profesor Moniki Gruchmanowej w 10. rocznicę Jej śmierci*, red. A. Piotrowicz, M. Witaszek-Samborska, Poznań, s. 49–56.

